

Јелена Јосиповић

Филолошки факултет

Универзитет у Београду

Прегледни чланак

Однос према моди у писмима читатељки у часопису „Женски свет“ (1886-1914)¹

У овом раду покушаћу да, кроз анализу дискурса у писмима објављеним у часопису „Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња“, истражим вредносне ставове читатељки о моди и облачењу. Путем текстуалне анализе садржаја, у првом делу рада описаћу програм и доминантну идеологију о моди промовисану у самом часопису, а затим ћу, користећи се конкретним примерима из писама читатељки, упоредити ту идеологију са вредносним ставовима који су изнети у писмима. У анализи ћу посматрати узајамну повезаност моде и концепата традиције, морала и еманципације жена.

Кључне речи: мода, идеологија, вредносни ставови, женски часописи

Основна идеја истраживања је да се сагледа идеологија везана за поимање моде у часопису *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња* код читатељки овог часописа. Креирање медијског дискурса схватићемо као динамичан процес, у којем је стварност уграђена у дискурс и конструисана кроз дискурс, односно схватићемо да је „дискурс друштвено конститутиван у истој мери колико и као и друштвено условљен“². Став медија, односно у овом случају часописа, према важним државним и друштвеним питањима (или оним питањима која су сматрана за важна), произилази из тренутне социокултурне идеологије, али је истовремено и обликује. У овом раду ће се, с једне стране, кроз текстуалну анализу садржаја описати идеологија према моди која је доминирала у самом часопису, а која је истовремено била карактеристична за традиционално српско друштво уопште. Затим ћу приказати ставове према моди код

читатељки часописа, посматрајући је у односу на доминантне идеје о традицији, моралу и еманципацији жена, путем анализе ставова у писмима читатељки која су у часопису објављена.

О часопису *Женски свет*

Часопис „Женски свет“ излазио је од 1886. до 1914. године, а први број појавио се 6. априла 1886. Издавач и уредник часописа био је Аркадије Варађанин, тадашњи управитељ српске више девојачке школе, а међу осталим члановима уредништва, у првој години излажења, налазила се само једна жена. Наравно, као могући сарадници наведени су и учитељи и учитељице српске девојачке школе и перовође појединих сестринских задруга, мада су сви грађани и грађанке позвани да сарађују у часопису.

Тешко је одредити ко је био аутор неког чланка, пошто су они углавном били потписивани иницијалима или псеудонимима. Власник је била Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња³, а часопис је излазио у Новом Саду. Лист је излазио редовно, сваког 1. дана у месецу, мада је од 1905. године у јулу излазио двоброј за јул и август. У првом чланку часописа, под називом „Приступ“⁴, објашњава се да је циљ листа јачање културе, извештавање о раду женских задруга и образовање жена.

У овом чланку, који је имао улогу програма, наводећи да су друштвене прилике тешке, истиче се да

док је само физичка сила нагињала на наш народ, донде су доста снажне биле груди наше мушке браће, да их, и без наше помоћи, отискују; ал данас је културна, много снажнија и опаснија снага опасала наше народно тело, па ту се мора упрети и друга половина нашег друштва [...] јер је у првој линији ту њихова додирна тачка [...] а ми, овако слаб, мали и расејан народ, позвани смо много пре, упућени смо далеко више, да се побринемо, како ћемо у наш културни рад привући, спремити и очеличити наш женски свет за свој узвишени позив.⁵

Покретање часописа доводи се у нераскидиву везу са очувањем и дефинисањем националног. Иако се то не каже експлицитно, у чланцима у часопису уочљив је традиционални приступ култури, која се сме побољшати, али не и мењати, што ће бити карактеристично и за ставове о моди.

Када је реч о образовању, у чланцима се ипак истиче важност образовања жена, као једно од најважнијих државних и друштвених питања у Србији. Међутим, иако

постоји подршка формалном образовању жена, улога жене као мајке и супруге ипак остаје највиши циљ којем треба težити. Само уредништво листа каже да

смер ће свој ограничити поглавито на она три правца, која су чисто женској природи богодана, а то је: даваће им савета као матерама, како ће одрањивати и одгајивати децу, пружа ће им поуке како ће чувати и неговати здравље својих, то највеће благо човеково, поучавати, како ће као супруге стварати мир, срећу и задовољство у кући, тој породичној светињи и упућивати, како ће као газдарице своју кућу боље кућити, у опште, помагаће да се у друштву наших женскиња утврђује хришћански морал, засађује врлина, крепи родољубље и подстиче одушевљење за све оно, што је лепо, красно и узорито⁶.

Однос према моди у часопису *Женски свет*

Када је реч о моди, већ у првом броју часописа објављена је вест да је у Енглеској основано удружење жена које се боре за укидање „убитачне моде“, односно одела која штете здрављу попут мидера, шлепова и сл. Вест се завршава речима да „они овим хоће поглавито, да иду добрим и лепим примером простијем и сиромашнијем свету, како би се сачувао од скупе променљиве моде“⁷. Идеја давања примера сиромашнијима и да је потребно сачувати се од моде биће суштина највећег броја писама читатељки.

Карактеристичан је традиционални дискурс који вреднује скромност, природну и унутрашњу лепоту, а негира значај моде и спољашњег изгледа, јер „домаћица треба да се поноси, ако себе и своје домаће одева скромно, а за тако одело не треба велика трошка“⁸

Тема о еманципацији жена и женских покрета није се заобилазила ни у *Женском свету*, нпр. током 1895. године у три броја излазио је чланак „Жена XX века“, затим у 4, 5, 7/8. и 9. броју током 1908. године излазио је чланак у наставцима насловљен „Женско питање“. Истоимени чланци објављивани су у сваком броју из 1912. године⁹, а јављали су се и чланци о успесима жена у свету, нпр. „Женскиње као лекари“ из 1898. године. Међутим, еманципација је сматрана пожељном док доприноси одржавању постојећег патријархалног друштва или га не мења, односно, док поспешује модел традиционалне улоге жене. На пример, у чланку „Женско питање“¹⁰, који управо говори да су жене и те како способне да се баве свим наукама и занимањима, каже се да жена не сме да се

баци у наручје бесмисленим теоријама еманципације, које са погрешног становишта полазећи не иду за тим, да обезбеде брачни живот од сваког, него да подпуним ослобођењем жене и мужа од узајамних дужности, упропасте породични живот. Пад морала у породичном животу и пад чистоће брачне везе су били узроци пада Рима и старог века.¹¹

Мода је изједначавана са сујетом жене, њеном неразборитошћу и себичношћу, а последица праћења моде је морални пад и пропаст породице: „ако је домаћица сујетна, па се стара само око тога да јој је одело лепо, а не и корисно и целисходно, та ће своју породицу тим брзо упропастити и унесрећити“¹², „но како да испуне све дужности, чиме да удовоље овим преким потребама ако млађано доба у нераду, безукусном луксусу и лености провађају?“¹³.

Занимљиво је да, упркос негативној идеологији о моди која је промовисана у часопису, у неким бројевима штампане су рекламе које су се најчешће тичале модерних одевних предмета и шминке.

О писмима читатељки

Епистоларни дискурс се од других врста дискурса разликује по „одређеним прономиналним и предикативним обележјима“¹⁴. Џенет Алтман (Janet Altman) наводи три основна обележја, а то су посебан однос између *Ja* и *Tu* (односно аутора писма и читаоца), преовлађивање садашњег времена и темпорална поливалентност¹⁵.

Према Људмили Поповић, конститутивна правила писма су неконтактност, писани облик преношења поруке и изазивање реакција.¹⁶ Ауторка изводи поделу на поджанрове, са напоменом да се неке њихове особине могу подударати. У поджанрове епистоларног дискурса спадају приватни интимни, приватни дистанцирани, пословни, дипломатски и отворени¹⁷.

Када је реч о писмима у часописима, могу се издвојити два њихова типа¹⁸. Први чине писма којима се изражава мишљење и која су обично упућена уреднику часописа, а други чине писма у којима се тражи савет о неком питању¹⁹.

Многа истраживања показују да постоји велика популарност рубрика у којима се објављују писма, а према Богарту, постоји директна веза између „заинтересованости читалаца за неку публикацију и могућности да у њој учествују“²⁰. Цитирајући Норда (Nord), Пастор (Pastor) наводи да је значај писама у дневној штампи и часописима у томе што „представљају прву манифестацију односа између читалаца и новина“²¹.

Рубрике у часописима с почетка 20. века, према речима Слободанке Пековић, углавном су биле следеће: „на ударном месту су уводни текстови који се осврћу на такозвану тему дана, или месеца, затим следе књижевни, 'научни' (историја, хигијена, понекад философија, право, готово никад политика), прилози, савети, рецепти“. Писма читатељки нису чиниле саставни део часописа на крају 19. и почетком 20. века, а *Женски свет* не представља изузетак. Први чланци углавном би се тицали неког женског или актуелног друштвеног питања (рад, образовање, вера и сл.), затим би следиле стручно-саветодавни чланци (два до три чланка, најчешће о одгоју деце, хигијени и здрављу), извештаји о раду добротворних задруга, затим је следила рубрика „Листићи“ (занимљивости из других култура, различите вести, кратки савети о здрављу, хигијени и кућним пословима и обавештења о новим књигама и листовима). Последња рубрика била је пошта, у којој су објављиване јавне захвале, одговори уредништва на писма читалаца и читатељки, умрлице и сличне објаве. Касније су се у рубрици „Листићи“ објављивали литерарни текстови, а уведене су рубрике „Белешке“, „Читуља“, „Гласник“ и „Књижевност“, које су понекад мењале свој редослед. Такође, почеле су се објављивати различите песме, које су се обично тицале Српкиња и српства, као и огласи на последњим странама, углавном за средства за лепоту и одећу.

Међутим, у овом часопису су у неким бројевима била објављивана и писма читатељки. Пошто није постојала посебна рубрика у којој би она била штампана, углавном су се налазила испред извештаја женских задруга и у „Листићима“. Ауторке неких од њих биле су анонимне,²² за неке се може преко псеудонима претпоставити да су у неком периоду биле сараднице у листу, али имајући у виду степен неписмености жена у овом периоду, може се закључити да су све припадале вишем и/или образованом друштвеном слоју²³. Припаднице виших и образованих слојева друштва могле су постати део српске елите²⁴, а према речима Јелене Савић, „национално јединство, идеал препознат као *старозаветни циљ*, представљао је идентитет српске елите крајем XIX и почетком XX века, без обзира на то да ли је она долазила са универзитета, из скупштинских дворана или женских салона. Идеја „дуга према народу“ давала је српској елити мисионарски, односно идеолошки карактер који ју је, да би остварила своју улогу, упућивао не само на партијско, већ и на грађанско удруживање.“²⁵ Управо оакви идеали биће препознати у објављеним писмима.

Не рачунајући јавне захвале и честитке, које се такође јављају спорадично, у *Женском свету* објављено је укупно 33²⁶ писма. Обично су читатељке писале како би изразиле мишљење о неком раније објављеном чланку или предлогу за проширење или

промену у структури часописа. Такође се појављује јавна кореспонденција, уколико су читатељке сматрале да је њихова дискусија важна за часопис или женске задруге.

У овим писмима, читатељке су се бавиле различитим темама, попут улоге женских задруга, односу мушкараца и жена, о српском угледу и части, подмлатку, бољитку друштва и женским часописима.

Међутим, на питање моде и њеног утицаја на добробит српског друштва читатељке се осврћу скоро у половини објављених писама, што говори о важности и значају те теме за жене с почетка 20. века. Ребека Арнолд (Rebecca Arnold) моду дефинише као „вибрантну форму визуелне и материјалне културе која игра важну улогу у друштвеном и културном животу“²⁷. У писмима упућеним часопису, читатељке су моду углавном поистовећивале са утицајем других култура и појмом помодарства, тако да је уско везана за очување националног идентитета и традиције.

Мода као оружје: наметање идеологија

За потребе овог рада идеологије ћемо дефинисати као „посебне форме социјалне когниције које деле друштвене групе“ које због тога „формирају основу социјалних репрезентација и пракси чланова групе“²⁸. С друге стране, „идеје, веровања и вредности једних група, изражене кроз моду и одевање, и коришћене како би довеле у питање веровања, вредности, идеје и искуства других група, могу се сматрати идеологијама тих група“²⁹.

Малколм Барнард (Malcolm Barnard) сматра да мода и одевање могу бити вредновани двојако, односно да им се може дати „позитивна вредност и да буду схваћени као привлачни и корисни, или негативна вредност, при чему су виђени као тривијални и варљиви“³⁰. У свим писмима која су ушла у анализу однос према моди и раскошном одевању је негативан, и „одбацује моду као нешто инфериорно, тривијално, што ствара лажне и изопачене жеље, одржава лажне и обманљиве погледе, и што је козметичко и вештачко“³¹:

Безуман раскош и проклета мода толико су овладали нами ратарским девојкама, да своје родитеље хоћемо да упропастимо, а другим народима служимо на подсмех и ругло.³²

Барнард истиче, користећи се тезом Дагласове (Douglas) и Ишервуда (Isherwood) да су добра сама по себи неутрална, док је њихова употреба социјална, као и њиховим

метафорама ограда и мостова. У контексту моде објашњава да су одевни предмети неутрални, а да је њихова употреба социјална. Као ограде они „раздвајају једну групу од друге“, док као мостови „истовремено идентификују заједничке вредности унутар групе“³³. Развијајући ову метафору, Барнард долази до идеје да мода и одевање функционишу више као оружје и одбрана, јер „се њима изражавају идеологије друштвене групе које могу бити противне идеологијама других група у друштвеном поретку“³⁴

Симелов модел модне промене се „базира на идеји да модне стилове прво усвајају виши слојеви, а касније средњи и нижи“³⁵. Неколико писама потврђује ову теорију, истичући утицај који праћење моде у богатијим слојевима има на понашање у сиромашнијим слојевима:

Ти знаш, да од нас узимају примера нижи друштвени сталежи; и сво зло, што има у нашем женском друштву потиче од нас женских из бољих кућа. Пођемо ли ми другом стазом, ићи ће за нама и онај наш свет из нижих народних слојева. То се најбоље може на моди нашој приметити. Што су год у нас виделе наше женскиње из занатлијског и ратарског сталежа, присвојиле су и саме, чак гледе и како се чешљамо, како сукње, како траке намештамо.³⁶

Пошто су баш газдачке девојке прве почеле терати моду и раскошно се кинђурити, то оне треба сад у овом одсудном тренутку, кад је пропаст тако близу, да прве и натраг пођу и да и остале своје сиромашније сестре на прави пут поведу.³⁷

Користећи се Барнардовим метафорама, у овом случају мода као мост не служи да повеже чланове групе, већ треба да послужи у редуковању разлика између слојева; истовремено, очигледна је жеља богатијег друштвеног слоја да, користећи моду „као оружје“, наметне сопствену идеологију у циљу друштвеног, економског и моралног побољшања.

Дајана Крејн (Diana Crane) наводи да је облачење „показатељ како су људи у различитим периодима схватили своју позицију у друштвеним структурама и мењали статусне границе“³⁸. У овим писмима занимљиво је позивање на промене давањем примера, где девојке и жене из богатијих сталежа схватају своју одговорност и прихватају се активне улоге у друштвеним променама, док оне сиромашније кроз моду покушавају да промене свој статус.

Мода и морал

У ставовима читатељки очигледна је повезаност праћења моде и морала; за девојке које су пратиле моду сматрало се да су морално пропале, али са друге стране, очигледно је истовремено постојао јак притисак друштва да се мода прати. Арнолд сматра да су „током историје, више писали они који су сматрали да мода имплицира нарцистичке тенденције, гордост и неразумност него они који су је хвалили“, као и да

коришћење моде ради стварања нових идентитета и рушење традиционалних конвенција о томе како би требало да изгледају, значило је да она може да оспори друштвене и културне поделе [...] Такве стрепње су остале централне, а одступање од норме је евентуално могло да изазове бес према моди и њеним следбеницима због кршења морала.³⁹

У објављеним писмима, сујета, нерад и неморал су особине које читатељке изједначују са модом:

Колико је сама та мода упропастила наших ратарских и занатлијских кућа, колико је ту лакоумних девојака пало у понор неморала, све са тог сујетног лицања?⁴⁰

Не, није крива служба и рад, ако је која наша девојка пропала, него мода и нерад и што наша девојка, кад служи, ретко да ноћива у кући своје гђе, него иде кући на ноћиште, па пошто мати не зна кад од гђе пође, а гђа кад кући стигне, може у таком случају да посрне, особито ако се подигла на

моду, а то је скоро случај код свију, које почну да служе; томе треба стати на пут и онда не би било опасности.⁴¹

Већ је крајње време, да се те злосретне моде, која нас и наш народ упропашћује, оканемо и да пођемо паметнијим и здравијим путем.⁴²

У анализираним писмима, а што је уочљиво и у наведеним цитатима, карактеристично је одсуство узрочно-последичних објашњења због чега је мода лоша; ауторке писама утицаје моде представљају као једину могућу истину, што нам показује да је реч о владајућем начину размишљања међу читатељкама овог часписа. Једно од могућих решења може се наћи у речима Ребеке Арнолд да је „облачење посматрано као означитељ носиоцевог пола, сексуалности, класе и друштвеног положаја, и било каква неодређеност могла је довести до неспоразума и осуде“⁴³. Међутим, судећи искључиво према ставовима које су читатељке изложиле у својим писмима, могући узрок овоме је раскол између традиционалног и модерног.

Мода и очување традиције

С обзиром да су жене „на изванредан начин, биле одане чуварке традиције и затеченог стања и често су саме биле одане традиционалним и патријархалним правилима“⁴⁴, није необично исказивање позитивних ставова о традиционалном, које је изједначавано са српским, и негативних ставова о туђем:

Но није ни право, и жалосно је погледати Српкињу, на којој ничег њеног, ничег српског нема. Па и оно што је узето од странаца да се задовољи угледање, „укус“, сујета и др., – тако је шарено, пренатрпано, сувишно, – да је смешно.⁴⁵

Да више никад не обучем свилу нити другу какву скупоцену хаљину, да не мећем на лице помаду ни белило, да не носим амбрел, рукавице, боа и друге непотребне ствари и да никад више никакав скупоцен накит на себе не метнем, него да се носим чисто, укусно и скромно, како приличи Српкињи девојци.⁴⁶

Ставови према туђем постају негативни у контексту примене страних обичаја у српској култури и друштву:

Ми се данас тако рећи утркујемо, која ће од које више и прочитије да се репрезентује ко ревносна представница трулога запада, *узаимајући*, а најревносније подражавајући туђинштину. [...] То је, чини ми се, најпречи и

најрадикалнији лек за наше драге сестре, које су пре несвесно и силом околности, него вољно и услед неопходне потребе, почеле да код себе и око себе уводе оне навике и обичаје, чију ћете традицију залуд тражити у аналима прошлости наших предака, а који треба да нам нагоне руменило стида на наше образе.⁴⁷

Можемо рећи, да би се и *родољубље* развило у већој мери, иначе је прилично хладно, или бар не показује се тамо, где је најпреча потреба; и нема сумње да ћемо – одвикавши се од тих силних туђих дрангулија – заволети наше домаће, рођене српске производе за ношњу што сад по где кад тек „од моде“ употребљавамо.⁴⁸

У наведеним цитатима доминира и став да је традиција неускладива са модним трендовима, а да је општеприхваћено мишљење да је мода непомирљива и у супротности са српском традицијом, можемо видети у писмима која се баве предлозима за промене у часопису. Говорећи о чланцима о ручним радовима и шивењу, у једном писму се наводи да је потребно да се: „предузме правац, који би служио ширењу и усавршавању српских народних рукотворина и српске народне ношње, а сузбијању моде“⁴⁹.

Мода и еманципација

Како наводи Ивана Аритонових, „као и у другим европским државама, борба за еманципацију жена у Србији почела је у другој половини 19. века. То је период оснивања првих женских удружења, чији је циљ био борба за политичку и законску једнакост“⁵⁰. Можемо рећи да идеална жена у часопису није она која би била испред свог времена, која би се борила за еманципацију, право гласа и формално образовање. Штавише, у објављеним писмима, што је било у складу са идеологијом часописа, показује се да је главни циљ еманципације био да жена постане боља ћерка, супруга и мајка. Другачија схватања еманципације схваћена су као неумерена слобода, која се изједначавала са непотребном раскоши који није приличила „природи“ жене.

Ако пођемо са еманципацијом женскиња и даље овако, као до сад, те ако већина женскиња и од сада буде еманципацију ту исповедала са таквим начелима, која у сваком погледу дају маха женскињи да врши вољу своју, да буде слободна, па често и сувише, да је у својим уживањима неограничена, да тера раскош и којекакве шпортове, које се са женском природом никако не слажу; а крај тога природом јој одређене дужности да занемарује, да силом утуче нежност, стид, скромност и све оне врлине своје, које јој је сама природа за украс наменула; да боме дакрај таквих ситуација могли би

кривити еманципацију као такову, због које је друштвено стање добило врло ружан вид и које стање ће водити пропасти.⁵¹

У складу са програмом часописа, имајући у виду да „путем одабира одређене уређивачке политике часописа формира се одређен конструкт/модел родних улога који се пласира као пожељан или пожељнији од других (ако их има) модела“⁵², у објављиваним писмима могли су се прочитати одређени ставови о односу моде, еманципације и добробити нације. Према речима Слободанке Пековић, „национално је у женским часописима, без обзира да ли су се обраћали сеоској, малограђанској или варошкој жени, било издигнуто на пиједестал несумњиве вредности, на висину недодирљивог и непроменљивог“⁵³. У писмима карактеристичан је дискурс у којем се национално, које се донекле поистовећивало са традиционалним, покушава спојити са концептом еманципације, чиме би се спречиле потенцијалне промене у друштву:

Та ме је мисао (о напуштању моде) обрадовала са више разлога; но понајглавније с тога, што се тим почетком *и у нас* крчи пута најбољој већ пречишћеној идеји данашњег доба: – ослобођењу женскиња. [...] Увиђајући бескорисност моде, наше Српкиње неће се моћи одавати оноликом беспосличењу, проводећи време у спремању тоалете, празним разговорима, некаквим морским шетњама, забавама и т. д., и т. д. – но тим боље ће увиђати потребу збиљнијег рада, и одаваће се свесрдније правом образовању и усавршавању своме, кући својој и свему осталом, што се тражи од женскиње, „еманциповане“ у правом смислу те речи. [...] Кад бисмо дакле озбиљно прегли, да моду истискујемо из женског света, учинили би тиме знатну услугу поменутој идеји еманципације и код нас, а посебно идеји народности наше.⁵⁴

У наведеним ставовима можемо уочити да се тежило непроменљивости постојећег стања. Између осталог, постојао је и став да еманципација жена у контексту моде води ка усклађивању женских идеологија са мушким:

Но ја ћу овде да разлажем задатак еманципације и како ја управо замишљам исту, јер о томе ћу можда другадеш коју рећи. [...] ...држим када би женскиње на чисто биле са појмом еманципације, да би тада баш у погледу том биле солидарне са тежњама и мислима мушкиња. На име, онда би оне саме узимале такво одело, с којим би сваки муж морао бити задовољан, а излишне и бесмислене жеље за накитом и сваком скупоценошћу одбиће од себе. Јер сама еманципација ствара прост, једноставан укус, а искључује сујету, због које се данас и облаче најскупоценијим и одвећ украшеним аљинама.⁵⁵

Закључак

У овом раду анализирана су писма читатељки која су спорадично објављивана у часопису *Женски свет*. Циљ рада је покушај да се осветле доминантни вредносни ставови о моди у писмима која су писале припаднице образованог и/или богатијег слоја српског друштва. С обзиром на то да су идеологије везане за очување традиције, еманципацију жена и морал уско повезиване са начином одевања и праћењем моде, нагласак је био управо на односу моде и ових концепата.

Анализа је показала да је мода међу ауторкама писама имала искључиво негативну конотацију. Када је реч о односу моде и традиције, карактеристично је издизање вредности националног и поистовећивање моде са туђим, а самим тим и непожељним. Праћење моде изазивало

је моралну осуду, особе које су је пратиле биле би окарактерисане као сујетне, површне и лење.

Однос еманципације и моде посебно је занимљив. Еманципација је била пожељна само ако води бољитку породице и очувању традиционалних друштвених структура, па је тако дефинисана била у супротности са модом, која се везује за промене и туђинско.

Можемо заључити да, у складу са јасном идеологијом часописа, за који је сама мода антинационална, а њено праћење деструктивно и на индивидуалном и на друштвеном плану, писма која су у њему спорадично објављивана само су потврђивала тако конципирану идеологију.

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178029 Министарства просвете, науке и технолошког развоја, *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године у коме*

ауторка учествује од школске 2011/12. године као стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Jan Blommaert „Critical discourse analysis“, *Annual review of anthropology*, 29 (2000): 448

³ Назив је дат у оригиналу.

⁴ „Приступ“, *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 1 (1886): 1-4

⁵ Ibid, 1-2

⁶ Ibid, 3-4

⁷ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 1 (1886): 24

⁸ „Одело“, *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 6 (1886): 170

⁹ У овим чланцима описивале су се карактеристике женских покрета у севернијим земљама Европе. У прва два броја тема је била Холандија, трећег и четвртог Шведска, петог и шестог Норвешка, двоброј 7/8 говорио је о Данској, Финска је била тема 9-ог, Исланд 10-ог, Енглеска 11-ог броја, а Немачка 12-ог броја. Ауторка текстова је Зорка Јанковић.

¹⁰ Чланак је написао Стеван М. Симуновић

¹¹ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 7-8 (1908): 160

¹² „Одело“, *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 6 (1886): 169

¹³ „Женско питање“, *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 4 (1908): 197

¹⁴ Jenet Altman, *Epistolarity: approaches to a Form*, Columbus: Ohio State University Press, 1982:

117

¹⁵ Ibid, 117-118

¹⁶ Људмила Поповић, *Епистоларни дискурс украјинског и српског језика*, Београд : Филолошки факултет, 2000 :20

¹⁷ Ibid, 77

¹⁸ За опширнију типологију погледати: Lluís Pastor, *La gestión periodística del público I. Teoría de las cartas al director*, Barcelona: Editorial UOC, 2009: 89-130

¹⁹ Gabrina Pounds, “Democratic participation and Letters to the Editor in Britain and Italy”, *Discourse & Society* 17 (2006): 31 <<http://das.sagepub.com/content/17/1/29>>

²⁰ Lluís Pastor, *La gestión periodística del público I. Teoría de las cartas al director*, Barcelona: Editorial UOC, 2009: 93-94

²¹ Ibid, 95

²² За анонимно писмо објављено у броју 9, 1. децембра 1886. године, не може се са сигурношћу рећи да ли га је писала особа женског или мушког пола, али је ипак уврштено у анализу због важности садржаја.

²³ Број школованих и писмених жена у обухваћеном периоду био је веома мали. Љубинка Трговчевић наводи да је „1900. је било 7,36% писмених жена (по другим подацима 6%), односно дупло мање него што је било неписмених мушкараца. Већина писмених је била из града (1895. у градовима је било писмених жена 37, а на селу 1,5%), а једна трећина од укупног броја писмених живела је у Београду“. (цитирано према Ljubinka Trgovčević-Mitrović, „Žene kao deo elite u Srbiji u 19. veku. Otvaranje pitanja“, *Dijalog povjesničara-istoričara*, 5 (2002): 258)

²⁴ Јелена Савић, Коло српских сестара – одговор елите на женско питање, Гласник Етнографског музеја у Београду, 73 (2009): 117 <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/5_GEM_73_Savi%20C4%87_115-132.pdf> (преузето 18. септембра 2012.)

²⁵ Ibid

²⁶ Поједине стране из броја 5 из 1909. и бројева 1 и 2 из 1910. године због оштећења нису могле да буду прегледане, те ни писма која су можда на њима објављена нису ушла у анализу.

²⁷ Rebecca Arnold, *Fashion: a very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2009: 7

²⁸ Teun A. Van Dijk. *Discourse, Ideology and Context*. *Folia Lingüística*, 1-2 (2001): 12 <<http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse,%20ideology%20and%20context.pdf>> (преузето 4. септембра 2012.)

²⁹ Malcolm Barnard, *Fashion as Communication*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2002: 41

³⁰ Ibid, 46

³¹ Ibid

-
- ³² *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 4 (1905): 82
- ³³ Malcolm Barnard, *Fashion as Communication*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2002: 40
- ³⁴ *Ibid*, 41
- ³⁵ Diana Crane, *Fashion and its Social Agenda: Class, Gender, and Identity in Clothing*, Chicago: University of Chicago Press, 2001: 6
- ³⁶ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 3, (1886): 71-72
- ³⁷ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 4, (1905): 82
- ³⁸ Diana Crane, *Fashion and its Social Agenda: Class, Gender, and Identity in Clothing*, Chicago: University of Chicago Press, 2001: 1
- ³⁹ Rebecca Arnold, *Fashion: a very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2009: 91
- ⁴⁰ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 3 (1886): 72
- ⁴¹ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 7-8 (1905): 150
- ⁴² *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 4, (1886): 111
- ⁴³ Rebecca Arnold, *Fashion: a very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2009: 94
- ⁴⁴ Слободанка Пековић, „Женски часописи у Србији на почеку 20. века“, *Slavica tergesina*, 11-12 (2004): 123 <www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2423/1/05.pdf> (преузето 5. септембра 2012.)
- ⁴⁵ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 9 (1886): 270
- ⁴⁶ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 4 (1905): 82
- ⁴⁷ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 1 (1905): 7
- ⁴⁸ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 9 (1886): 267
- ⁴⁹ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 11 (1908): 242
- ⁵⁰ Ивана Аритоновић, „Друштвени положај жена у Србији у доба Краљевине Југославије“, *Баштина*, 27 (2009): 240 <<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2009/0353-90080927233A.pdf>> (преузето 1. септембра 2012.)
- ⁵¹ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 10 (1901): 148
- ⁵² Исидора Јарић, „Синхронизитет друштвене промене и конструкта родних улога: традиционализам и модерност као садржаји пожељног модела родних улога у женским часописима у последњој четвртини 20. века“, *Филозофија и друштво*, 19-20 (2002): 270 <<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-5738/2002/0353-57380209267J.pdf>> (преузето 7. септембра 2012.)
- ⁵³ Слободанка Пековић, „Женски часописи у Србији на почеку 20. века“, *Slavica tergesina*, 11-12 (2004): 132 <www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2423/1/05.pdf> (преузето 5. септембра 2012.)
- ⁵⁴ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 9 (1886): 267
- ⁵⁵ *Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња*, 10 (1901): 148

Литература:

- Altman, Janet, *Epistolarity: approaches to a Form.*, Columbus: Ohio State University Press, 1982
- Аритоновић, Ивана, „Друштвени положај жена у Србији у доба Краљевине Југославије“, *Баштина*, 27 (2009) <<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2009/0353-90080927233A.pdf>> (преузето 1. септембра 2012.)
- Arnold, Rebecca, *Fashion: a very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2009
- Barnard, Malcolm. *Fashion as Communication*. London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2002
- Blommaert, Jan, „Critical discourse analysis“, *Annual review of anthropology*, 29 (2000)
- Crane, Diana, *Fashion and its Social Agenda: Class, Gender, and Identity in Clothing*, Chicago: University of Chicago Press, 2001
- Јарић, Исидора, „Синхронизитет друштвене промене и конструкта родних улога: традиционализам и модерност као садржаји пожељног модела родних улога у женским

часописима у последњој четвртини 20. века“, Филозофија и друштво, 19-20 (2002) <<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-5738/2002/0353-57380209267J.pdf>> (преузето 7. септембра 2012.)

Pastor, Lluís, *La gestión periodística del público I. Teoría de las cartas al director*, Barcelona: Editorial UOC, 2009

Пековић, Слободанка, „Женски часописи у Србији на почеку 20. века“, *Slavica tergesina*, 11-12 (2004) <www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2423/1/05.pdf> (преузето 5. септембра 2012.)

Поповић, Људмила, *Епистоларни дискурс украјинског и српског језика*, Београд : Филолошки факултет, 2000

Rounds, Gabriela, “Democratic participation and Letters to the Editor in Britain and Italy”, *Discourse & Society* 17 (2006): 31 <<http://das.sagepub.com/content/17/1/29>>

Савић, Јелена, „Коло српских сестара – одговор елите на женско питање“, Гласник Етнографског музеја у Београду, 73 (2009): 115-132 <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/5_GEM_73_Savi%C4%87_115-132.pdf> (преузето 18. септембра 2012.)

Trgovčević-Mitrović, Ljubinka, „Žene kao deo elite u Srbiji u 19. veku. Otvaranje pitanja“, *Dijalog povjesničara-istoričara*, 5 (2002): 251-268 <<http://www.cpi.hr/download/links/hr/7077.pdf>> (преузето 12. септембра 2012.)

Van Dijk, Teun A. „Discourse, Ideology and Context“, *Folia Lingüística*, vol. 35, 1-2 (2001) <<http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse,%20ideology%20and%20context.pdf>> (преузето 4. септембра 2012.)

Женски свет: орган добротворних задруга Српкиња, уредник Аркадије Варађанин, Нови Сад: Парна штампарија Мише Димитријевића, 1886-1914

Jelena Josipović

UDC: 050.445:391 ЖЕНСКИ СВЕТ

UDC: 305-055.2

Faculty of Philology,
University of Belgrade

Fashion Attitudes in Female Readers' Letters in Journal *Women's World* (1886-1914)

Using discourse analysis, this paper examines the female readers' attitudes towards fashion and clothing which were expressed in their letters published in the journal *Women's world: the organ of Serbian women's charity associations*. The first part of the paper describes the programme and dominant ideology of fashion that was promoted in the journal. That ideology is then compared to opinions and attitudes that are expressed in the letters of female readers. Final analysis observes the connection between fashion and notions of tradition, moral, and emancipation of women.

Key words: fashion, ideology, attitudes, women's journals.